

P. Poroshenko's decision is caused by his desire to defer the date of presidential elections. His decision is political, made to increase the rating of individual politicians.

To avoid such speculations in the future, obviously, it would be appropriate to update the Basic Law of the State and in the electoral code, which we still hope to be adopted, legislatively fix the warning about inability to ban election, even in the case of local conflicts, as it is adopted in some countries.

Thus, the introduction of martial law, we believe, was not only a response to the events in the Azov Sea, but became the indicator of the great desire of the Ukrainian people to protect State sovereignty and territorial integrity, the right to live freely on their own land. The current legislation of Ukraine establishes the basis for the overall functioning of the regime of martial law, established by the legislation of Ukraine on implementation of the constitutional restriction of citizens, in particular political rights, in our view, is not expedient.

We believe that some other changes to the updated Constitution of Ukraine or other regulations to expand these restrictions of the rights of citizens under the conditions of the current level of politicizing society, achieved democratic conquests, would be inappropriate. The problem is that these rights would be not only a right, but also a conscious moral duty of citizens. The activities of numerous political parties and other public associations, bodies of State power and local self-government should be directed to this.

Key words: human rights, political rights, martial law, hybrid war.

УДК 323.2

**П. П. ШЛЯХТУН
Г. М. МАЛКІНА**

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО І ДЕРЖАВА: ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ

Громадянське суспільство визначається як сфера недержавних суспільних інститутів і відносин, обґрунтовуються існування концепції громадянського суспільства в межах дихотомії «громадянське суспільство — держава»

© ШЛЯХТУН Петро Панасович — доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри політичних наук Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

© МАЛКІНА Ганна Миколаївна — доктор політичних наук, доцент, професор кафедри політичних наук Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

ва» та недоцільність обмеження громадянського суспільства лише громадськими організаціями в концепції «третього сектора».

Ключові слова: громадянське суспільство, держава, третій сектор, громадська організація.

Shliakhtun Petro, Malkina Ganna. The civil society and the state: problems of relationship

Civil society is defined as an areas of non-governmental public institutions and relations. Also it is justified that concept of civil society is possible within dichotomy «the civil society — the state» and that the civil society should not be limited to public organizations in concept of «third sector».

Key words: civil society, state, third sector, public organizations.

Розпад СРСР, соціалістичної системи загалом, перехід колишніх соціалістичних країн Центральної і Східної Європи і колишніх радянських республік до побудови соціально-орієнтованої ринкової економіки, розбудови демократичної і правової державності актуалізували проблеми формування в них громадянського суспільства і його взаємодії з державою та необхідність їх наукового осмислення. Наукового аналізу потребує вже саме поняття громадянського суспільства, тим більше, що останнім часом з'явилися нові і, з нашого погляду, науково не завжди обгрунтовані його трактування. До них належать, зокрема, виведення за межі громадянського суспільства економічної сфери суспільного життя, ототожнення його з громадськими організаціями та ідеалізація у взаємодії з державою.

Для з'ясування наукової обгрунтованості таких трактувань передусім зазначимо, що в різні історичні часи в поняття «громадянське суспільство» вкладався неоднаковий зміст, відповідно, по-різному трактувалося співвідношення громадянського суспільства з державою.

В основі ідеї громадянського суспільства лежить проблема взаємовідносин людини з політичною владою, суспільства з державою. Розмежування політичної і неполітичної сфер суспільного життя знаходимо вже у Платона та Аристотеля. Однак саме поняття «громадянське суспільство» з'явилося значно пізніше — у XVII ст., зокрема у працях Т. Гоббса та Дж. Локка.

Т. Гоббс, вважаючи свободу природним станом, водночас обґрунтовував ідею підпорядкування владі держави нічим не обмеженої свободи людей, яка призводить до загальної ворожечі і насильства. Тим самим він протиставляв природне суспільство (*societas naturalis*), у якому ведеться «війна всіх проти всіх», суспільству одержавленому, громадянському (*societas civilis*) як сукупності його членів, підпорядкованих державі. За Т. Гоббсом, громадянське суспільство — це одержавлене суспільств, результат переходу від природного до державно-політичного стану.

Дж. Локк підтримав і розвинув ідею Т. Гоббса про одержавлене суспільство як суспільство громадянське. Він, зокрема, писав: «Ті, хто об'єднані в одне ціле і мають спільний встановлений закон і судову установу, куди можна звертатися і яка наділена владою вирішувати спори між ними й карати злочинців, ті перебувають у громадянському суспільстві; але ті, хто не мають такого спільного судилища, я маю на увазі — на землі, вони все ще перебувають у природному стані, за якого кожний, коли немає нікого іншого, сам є суддею і катом...»¹.

Однак на відміну від Т. Гоббса, Дж. Локк не ототожнював державу і суспільство, а визнавав за останнім певну автономію у вигляді природних прав, які належать людині від природи і не можуть бути відчужені державою. Такими є право людини на життя, на свободу і на власність. Засобами гарантування таких прав Дж. Локк вважав законність, яка повинна обмежувати свавілля не тільки громадянина, а й держави, поділ влади, оптимальну форму правління, право народу на опір насиллю влади та ін. Якщо більшість народу вирішує покласти кінець свавіллю правителів, котрі порушили суспільний договір, доводив Дж. Локк, то збройне народне повстання з метою повернути державу на шлях свободи й закону буде цілком правомірним.

Французька Декларація прав людини і громадянина 1789 року, яка стала маніфестом становлення в країнах Західної Європи громадянського суспільства, серед природних і невідчужуваних прав людини поряд зі свободою, власністю, безпе-

кою назвала опір гнобленню: «Мета будь-якого політичного Союзу — забезпечення природних і невідчужуваних прав людини. Цими правами є свобода, власність, безпека і опір гнобленню»².

У подальшому певну автономію громадянського суспільства як його незалежність від держави обґрунтовували Ш.-Л. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо та інші мислителі. Ще далі у розумінні співвідношення громадянського суспільства і держави пішов Г. Гегель. Він розглядав громадянське суспільство і державу як окремі, самостійні утворення. На його думку, громадянське суспільство існує не всередині держави, а поряд з нею. Воно є сферою матеріальних умов життя, в якій індивіди пов'язані інтересами. З соціального боку громадянське суспільство є сукупністю індивідів, які через працю задовольняють власні потреби та потреби інших. Економічною основою такої опосередкованої працею системи потреб є приватна власність, свобода якої виступає неодмінною умовою розвитку громадянського суспільства.

Перехід від громадянського суспільства до держави, за Г. Гегелем, відбувається тоді, коли окремі частини суспільства об'єднуються в органічну цілісність, якою є держава. У взаємовідносинах громадянського суспільства і держави філософ віддавав перевагу останній, вважаючи, що в державі представлена загальна воля громадян, тоді як громадянське суспільство є сферою реалізації часткових, приватних інтересів окремих індивідів. Ставлячи державу над громадянським суспільством, Г. Гегель виправдовував її втручання у сферу громадянських відносин³.

Слідом за Г. Гегелем К. Маркс розглядав громадянське суспільство передусім як сферу матеріального, економічного життя індивідів. Сутністю такого суспільства є сфера приватного існування, а його основою — приватна власність як гарантія відносної самостійності громадянського суспільства щодо держави. Однак на відміну від Г. Гегеля, К. Маркс вважав державу вторинною щодо громадянського суспільства, в кінцевому підсумку — щодо його економічної основи. Вторинність держави зумовлена

тим, що виробництво, обмін і споживання, сім'я, громадянське суспільство загалом становлять передумови держави. «Візьміть певний ступінь розвитку виробництва, обміну і споживання, — писав К. Маркс, — і ви матимете певний суспільний лад, певну організацію сім'ї, станів або класів, — словом, певне громадянське суспільство. Візьміть певне громадянське суспільство і ви матимете певний політичний лад, який є тільки офіційним вираженням громадянського суспільства»⁴.

Таким чином, ідея і розроблена на її основі концепція громадянського суспільства пройшли певну історичну еволюцію: від ототожнення держави і громадянського суспільства в одержавленому суспільстві (Т. Гоббс) через визнання певної автономії громадянського суспільства щодо держави (Дж. Локк) до чіткого їх розмежування з визнанням пріоритету держави над громадянським суспільством (Г. Гегель) і вторинності держави щодо громадянського суспільства (К. Маркс). Вже зі стислого огляду історії розвитку ідеї громадянського суспільства очевидно, що громадянське суспільство і держава є двома складовими суспільства як цілого. У складі суспільства держава як політичний інститут є системою органів та установ, що здійснюють управління суспільством на основі публічної влади, а громадянське суспільство — *сферою недержавних суспільних інститутів і відносин*.

Основними елементами структури держави як політичного інституту є органи державної влади: вищі — глава держави, парламент, уряд, верховний та інші вищі суди, центральні та місцеві органи виконавчої влади, місцеві та окружні суди тощо. Елементами структури громадянського суспільства як сфери недержавних суспільних інститутів і відносин є недержавна власність на засоби виробництва (приватна, комунальна, власність громадських організацій), соціальні спільноти (класові, етнічні, демографічні, професійні, територіальні, сім'я), недержавні політичні організації (політичні партії, громадські організації, органи місцевого самоврядування, засоби масової інформації), відокремлена від держави церква, недержавні культурно-освітні установи тощо.

Найважливішими політичними інститутами громадянського суспільства є політичні партії. Вони є добровільними об'єднаннями громадян, виконують у громадянському суспільстві низку важливих функцій: вираження соціальних інтересів, політичної соціалізації, формування громадської думки тощо. Водночас політичні партії є найважливішою ланкою, яка з'єднує громадянське суспільство з державою, завдяки партіям здійснюється представництво багатоманітних соціальних інтересів на державному рівні. У разі, якщо політична партія тією чи тією мірою оволодіває державною владою — представлена у парламенті, уряді, інших органах державної влади, то в цій частині вона є складовою держави, а не громадянського суспільства.

Крім політичних партій політичними інститутами громадянського суспільства, через які воно взаємодіє з державою, є органи місцевого самоврядування (така взаємодія відбувається переважно на місцевому рівні, зокрема між місцевими радами та місцевими органами державної виконавчої влади), громадські організації як групи тиску на органи державної влади, засоби масової інформації, які формують громадську думку щодо суб'єктів державної влади та їх дій.

У західноєвропейській політичній науці громадянське суспільство нерідко обмежується лише багатоманіттям громадських організацій, яке називають «третім сектором», що виокремлюється поряд з двома іншими «секторами» — державою і бізнесом. Так, німецький дипломат і науковець Д. Штюдемманн стверджує: «Поняття «цивільне або громадянське суспільство» позначає основний принцип демократії: під державою і суспільством мається на увазі співтовариство зрілих громадян, котрі самі спільно визначають свою долю. У вузькому сенсі громадянське суспільство визначається як демократична форма самоорганізації суспільства, незалежно від держави і поза ринком»; «У Федеративній Республіці Німеччині існує розмаїття діючих осіб і організацій, як представляють «не державу і не ринок», а належать до третього сектора, громадянського суспільства. Це — профспілки, церква,

вільні групи виборців, об'єднання захисту прав споживачів, а також спілка охорони прав квартиронаймачів, правоохоронні групи, організації сусідської взаємодопомоги, спортивні об'єднання, добровільна протипожежна служба, жіночі організації, організації самодопомоги для алкоголіків і наркоманів»⁵.

Таке безпідставне виведення громадянського суспільства за межі ринку позбавляє його економічної основи — приватної власності на засоби виробництва, а обмеження громадянського суспільства лише багатоманіттям громадських організацій залишає поза ним інші політичні інститути, зокрема політичні партії, які є найважливішими засобами впливу громадянського суспільства на державу, і призводить до перебільшення ролі громадських організацій у суспільстві. Сенс концепції громадянського суспільства, як свідчить вже сам історичний розвиток його ідеї, існує лише в межах дихотомії «громадянське суспільство — держава» і полягає в тому, щоб шляхом розмежування громадянського суспільства і держави доводити, що вони є соціальними партнерами, заперечувати як домінування держави над громадянським суспільством, яке має місце за недемократичних політичних режимів, так і підпорядкування держави громадянському суспільству, яке призводить до безвладдя і хаосу в країні.

У взаємодії громадянського суспільства і держави є дві крайнощі — анархізм і етатизм. Анархізм (грец. *anarchia* — безвладдя, від *a* — заперечна частка і *arche* — влада) у своїх крайніх формах заперечує державу загалом як орган примусу і насильства над людьми, проголошує заміну будь-яких форм примусової влади вільною і добровільною асоціацією громадян. На практиці анархізм призводить до ослаблення державної влади, впливу держави на суспільні відносини, дезорганізації суспільного життя, беззаконня і насильства. Етатизм (від фр. *état* — держава), навпаки, всіляко перебільшує роль держави в житті суспільства і означає засилля держави в економічному, соціальному, політичному й духовному житті суспільства. Процес етатизації суспільного життя веде до послаблення громадянського суспільства, його впливу на

державу, що, своєю чергою, негативно відбивається на самій державі, спричиняючи її занепад.

Етатизація суспільного життя і ослаблення громадянського суспільства найбільшою мірою відбувається за тоталітарного політичного режиму, який характеризується одержавленням не тільки суспільного життя, а й приватного життя громадян, всеосяжним (тотальним) контролем держави над суспільством і громадянами, який спирається на систематичне використання насильства. За тоталітаризму громадянське суспільство не справляє відчутного впливу на державу, вона фактично поглинає його. Відсутність розвинених інститутів громадянського суспільства — приватної власності, незалежних від держави політичних партій, громадських організацій, засобів масової інформації, зворотного впливу громадянського суспільства на державу призводить до деформації самої держави. Вона вдається до насилля, довільних експериментів над суспільством.

Перехід колишніх соціалістичних країн і пострадянських республік від тоталітаризму до демократії охоплює і формування в них громадянського суспільства, без якого неможливі ні ринкова економіка, ні політична демократія. Проте формування громадянського суспільства є спонтанним процесом і не може бути результатом цілеспрямованої діяльності ні самого суспільства, ні держави. Громадянське суспільство — це не стільки певна соціальна реальність, скільки наукове узагальнення. Воно не має юридичного виміру, всупереч уявленням деяких українських правознавців не може бути закріплене в яких-небудь правових актах, у тому числі в конституції держави. Держава може лише створювати умови для формування інститутів громадянського суспільства та їх функціонування.

Оскільки громадянське суспільство є противагою держави в суспільних відносинах, стримувальним чинником у можливому наступі держави на інтереси суспільства, за тоталітарного політичного режиму держава чинить насильство над громадянами, формування громадянського суспільства є одним із найважливіших напрямів посттоталітарних перетворень, то в постсоціалістичних країнах про нього склалось уявлення як про

щось суто позитивне, суспільство з високим рівнем свідомості й соціальної активності громадян. Члени громадських організацій, різного роду «громадські активісти» з гордістю проголошують себе представниками громадянського суспільства, претендують на якісь особливі права, зокрема щодо контролю діяльності органів державної влади, у чому їх всіляко підтримують засоби масової інформації.

Між тим громадянське суспільство — це не тільки сім'я, церква чи профспілки, а й такі негативні явища, як організована злочинність, масові заворушення, громадянська непокора, народне повстання і навіть громадянська війна. Держава так само потребує захисту від громадянського суспільства, як і громадянське суспільство від держави.

Наслідками ідеалізації громадянського суспільства, особливо як «третього сектора», стали, зокрема, ідеалізація громадських організацій та перебільшення їх ролі в демократичному розвитку суспільства. Чомусь вважається, що вже громадський (добровільний) характер таких організацій є запорукою їх демократизму та корисності для суспільства, тоді як зазвичай вони обстоюють не загальносуспільні, а часткові інтереси, які далеко не завжди збігаються із загальносуспільними.

Особливо наочно це виявляється в Україні, де в роки незалежності було утворено тисячі громадських організацій, значна частина яких функціонує за кошти іноземних держав і міжнародних організацій та є провідниками інтересів тих, хто їх утримує, через що їх називають ще іноземними агентами.

У деяких країнах фінансовані з-за кордону громадські організації та їх співробітників офіційно реєструють як іноземних агентів і жорстко контролюють їх діяльність, особливо фінансову. Так, у США ще з 1938 року діє «Закон про реєстрацію іноземних агентів», який передбачає досить жорсткий адміністративний і фінансовий контроль діяльності фізичних осіб та їх об'єднань, що діють у сфері політики і фінансуються з-за кордону. Вони зобов'язані реєструватися в Міністерстві юстиції, звітувати про свою діяльність та її фінансування, несуть

адміністративну і кримінальну відповідальність за порушення цього закону⁶.

В Україні будь-які громадські організації не декларують своїх доходів і витрат і не зобов'язані звітувати з цього питання перед державою. Прийнятий Верховною Радою України 16 січня 2014 року Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та процесуальних законів щодо додаткових заходів захисту безпеки громадян» № 721-VII, який, зокрема, передбачав реєстрацію громадських організацій, що фінансуються з-за кордону, як іноземних агентів з відповідною фінансовою звітністю, тогочасна політична опозиція оголосила «диктаторським» і невдовзі він був скасований.

Коли під час першого електронного декларування майна і доходів народними депутатами й чиновниками в жовтні 2016 року «борці з корупцією» із фінансованих з-за кордону громадських організацій з особливим завзяттям «викривали корупціонерів», один із народних депутатів України все ж таки подав до Верховної Ради України законопроект, який передбачав декларування доходів також і такими громадськими активістами. Автор законопроекту заявив, що раз антикорупціонери беруть на себе обов'язки держави щодо боротьби з корупцією, то вони повинні заповнювати електронні декларації, як і державні службовці. Це викликало хвилю обурення як в «експертному середовищі», значна частина якого «експертує» за зарубіжні кошти, так і серед їх закордонних спонсорів. Законопроект тут же порівняли з «диктаторськими законами Януковича» і він не знайшов підтримки у парламенті.

І все ж 23 березня 2017 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо особливостей фінансового контролю окремих категорій посадових осіб» № 1975-VIII, яким до Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII було внесено зміни, відповідно до яких електронне декларування стало обов'язковим також і для представників громадських організацій, які здійснюють діяльність, пов'язану з протидією

корупції⁷. Захід піддав гострій критиці цей закон ще на стадії його прийняття, проте 30 березня 2017 року він набрав чинності і продовжує діяти, а Захід продовжує наполягати на його скасуванні.

У демократичних країнах при багатьох органах державної влади створюються і діють громадські ради із представників різних громадських організацій. На Заході вважається, що такі ради є формою контролю держави громадянським суспільством, засобом його впливу на державну політику. В незалежній Україні такі ради стали, швидше, засобом лобювання часткових інтересів і джерелом політичної корупції. Відомий український політолог, народний депутат України третього-шостого скликань Верховної Ради України Тарас Чорновіл, наприклад, стверджує, що «громадські ради при міністерствах ... контролюють діяльність міністерства, контролюють кадрові дії в міністерстві, вони можуть впливати на певні рішення — тобто здобувати корупційні можливості. Насправді саме існування цих громадських рад — це щось таке гидотне, корупційне в своїй основі. В ці ради рвонулися десятки тисяч фейкових громадських організацій. До мене колись у 2004 р. підходив один чоловічок, який пропонував активну підтримку 5 тис. громадських організацій! Я запитав, як може одна людина впливати на позицію 5 тис. громадських організацій. На що мені відповіли, що всі вони створені саме цією особою!»⁸.

Наочним прикладом активного обстоювання громадською організацією часткових інтересів у супереч загальносуспільним може бути діяльність в Україні громадської організації «Всеукраїнська організація АВТО ЄВРО СИЛА». Сталося так, що через недосконалість українського митного законодавства до України в режимі тимчасового ввезення на іноземних номерах без розмитнення і відповідних платежів до державного бюджету громадянами України було ввезено декілька сотень тисяч легкових автомобілів (за деякими оцінками — до мільйона). Власники таких автомобілів з порушенням українського законодавства (відсутність реєстрації, прострочення терміну перебування в Україні, використання в комерційних цілях

тощо) користувалися ними в Україні. Намагання держави законодавчо врегулювати використання таких автомобілів з відповідними платежами до державного бюджету кожного разу наражалися на рішучий спротив їх власників: вони вимагали пільгового розмитнення автомобілів і блокували не тільки автодороги по всій Україні, а й вулиці в столиці, у тому числі в урядовому кварталі, палили автомобільні шини, намагалися блокувати роботу Верховної Ради України, очільник організації демонстративно спалив свій дорогий позашляховик. Врешті-решт Верховна Рада України прийняла закон, яким дозволила пільгові розмитнення і реєстрацію таких автомобілів, проте їх власники («євробляхери», як їх іронічно називають в Україні) не поспішають це робити, вважаючи і такі пільгові умови недостатньо сприятливими.

Це лише окремі факти, але вони мають застерегти нас від ідеалізації громадських організацій і ототожнення з ними громадянського суспільств. Було б помилкою вважати, що в країнах давньої і сталої демократії вже назавжди склалися гармонійні відносини між громадянським суспільством і державою. Баланс інтересів цих соціальних партнерів є досить хитким, порушується то в один бік, то в інший, відновлюється нерідко з використанням сили то з одного, то з іншого боку. Демократичні держави у цьому відношенні відрізняються від недемократичних хіба що тим, що намагаються не доводити суспільство до крайніх форм протистояння з державою (громадянської непокори, масових заворушень, народних повстань), йти на взаємні поступки, досягати компромісів тощо.

Таким чином, громадянське суспільство — це сфера недержавних суспільних інститутів і відносин. Сенс концепції громадянського суспільства існує лише в межах дихотомії «громадянське суспільство — держава» і полягає в тому, щоб шляхом розмежування громадянського суспільства і держави робити їх соціальними партнерами, заперечувати як домінування держави над громадянським суспільством, так і підпорядкування держави громадянському суспільству. Концептуальне зведення громадянського суспільства до «третього сектора», який ото-

тожнюється з громадськими організаціями, безпідставно вилучає з громадянського суспільства його економічну основу — приватну власність на засоби виробництва і призводить до невинного перебільшення ролі громадських організацій у суспільстві, тоді як їх діяльність далеко не завжди збігається із загальносуспільними інтересами. Партнерство держави і громадянського суспільства не є постійною реальністю, а досягається ними через розв'язання суперечностей, взаємні поступки і компроміси.

1. Локк Дж. О государственном правлении. *Избранные философские произведения*. В 2 т. Т. II. Москва: Изд-во соц.-экон. литературы, 1960. С. 50. 2. Конституция Французской Республики. *Конституции государств Европы*: в 3 т. / под общ. ред. Л. А. Окунькова. С: НОРМА, 2001. Т. 3. С. 411-434. 3. Гегель Г. В. Ф. *Философия права* / пер. с нем. Москва: Мысль, 1990. 524 с. 4. Маркс К. Маркс — Павлу Васильовичу Анненкову в Париж, 28 грудня 1846 р. *Маркс К., Енгельс Ф. Твори*. Т. 27. С. 388. 5. Штюдемманн Д. Громадянське суспільство в Німеччині. Що таке громадянське суспільство і яку роль воно відіграє для нас, німців? *Дзеркало тижня*. 2002. 9 лютого. 6. URL: http://mhg-monitoring.org/sites/default/files/files/fara_rus.pdf. 7. Про внесення змін до деяких законів України щодо особливостей фінансового контролю окремих категорій посадових осіб: Закон України від 23 березня 2017 року № 1975-VIII. *Голос України*. 2017. 29 березня. 8. Арутюнян С. Война серости с тускlostью. «2000». 2017. 31 марта — 6 апреля.

Shliakhtun Petro, Malkina Ganna. The Civil Society and The State: Problems of Relationship

Collapse of the USSR and socialistic system on the whole as well as passing of the former socialistic countries of Central and East Europe and former soviet republics to the construction of the social-oriented market economy, development of the democratic and rule-of-law state systems actualize the problems of forming in them of civil society and his co-operating with the state and necessity of scientific comprehension of this process. Concept of civil society is should be scientifically revised because recently the new definitions have been appeared and, from our point of view, they are not always scientifically justified. The main discussion point of these definition is leadingout of economic sphere outside of civil society as well as equation of him with public organizations and idealization relationship between the state and civil society.

Idea of civil society is based on problem of relationship between people and political power, society and the state. Differentiation between political and

nonpolitical spheres of public life we can find in Plato's and Aristotle's doctrines. However a self concept of «civil society» appeared later, in XVII century, in writings of Thomas Hobbes and John Locke and then in writings of Charles Louis Montesquieu, Jean-Jacques Rousseau, Hegel, Karl Marx. K.Marx considered the civil society as a sphere of material, economic life of individuals. Essence of such society is a sphere of private life, based on private property that guarantees the relative independence of civil society in relation to the state. However unlike Hehel, Marx considered the state as a secondary part in relation with civil society and, in an eventual result, in relation to his economic basis.

Idea and concept of civil society passed a certain historical evolution: from equation of the state and civil society in «stated society» (Hobbes) through recognizing of part autonomy of civil society in relation to the state (Locke) to their clear differentiation with recognizing of priority of the state above civil society (Hehel) and then recognizing of secondary role of the state in relation to civil society (Marx). Short review of civil society idea development demonstrates that the civil society and the state are two parts of the whole society. The state as a component part of society is a system of bodies and authorities that manage society on the base of public authorities. Civil society is an area of non-governmental public institutes and relations.

In political science of the Western Europe the civil society is often limited by various public organizations named «the third sector» along with two other sectors — the state and business. This unfounded removal of civil society out of market deprives it of economic base (private ownership for means of production). Restriction of the civil society by variety of public organizations put out of it other political institutes like political parties, which are the main means of civil society influencing to the state. In results the role of public organizations is becoming exaggerated.

Based on historical development of civil society concept we are convinced that the sense of civil society concept can be found only in dichotomy «the civil society — the state». Dividing the state and civil society we can demonstrate that they should be social partners as well as we can refute the state domination (it takes place in non democratic political systems) and the state subordination (it leads to disorders and chaos in a country).

The result of civil society idealization, especially in meaning of «the third sector», is idealization of public organizations and exaggeration of their role in development of democratic society. It is considered for some reason that public (voluntarily) character of such organizations is the indicator of their democracy and utility for society, while usually they defend not national wide interests, but partial ones. Partnership between the state and civil society can be reached by solving the contradictions, mutual concessions and compromises.

Key words: civil society, state, third sector, public organizations.